

Sygn. akt V CSK 508/15

POSTANOWIENIE

Dnia 17 grudnia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Iwona Koper (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Anna Kozłowska

SSN Zbigniew Kwaśniewski

w sprawie z wniosku A. S. i W. S.
przy uczestnictwie Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w S.
o zmianę orzeczenia o przyjęciu do domu opieki społecznej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 17 grudnia 2015 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy W. S.
od postanowienia Sądu Okręgowego w K.
z dnia 15 maja 2015 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie oraz postanowienie Sądu Rejonowego w S. z dnia 23 września 2014 r., znosi postępowanie przed Sądem Rejonowym i przekazuje sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 23 września 2014 r. Sąd Rejonowy w S. oddalił wniosek W. S. i A. S. o zwolnienie W. S. z pobytu w domu opieki społecznej.

Sąd Rejonowy ustalił, że W. S. liczący obecnie 58 lat, został postanowieniem Sądu Rejonowego w S. z dnia 29 czerwca 2009 r. umieszczony bez swojej zgody w domu pomocy społecznej z uwagi na chorobę psychiczną w postaci schizofrenii paranoidalnej o przewlekłym przebiegu. W. S. nie był w stanie kierować swoim postępowaniem i samodzielnie załatwiać swoich spraw, wykazywał objawy psychotyczne w postaci urojeń i omamów. Od 2013 r. przebywa on w Domu Pomocy Społecznej (DPS) w B. Wnioskodawca źle się czuje w DPS uważa, że jest tam źle traktowany twierdzi, że jest bity tak jak inni mieszkańcy. Deklaruje chęć dalszego leczenia i wolę podporządkowania się lekarzowi oraz matce, do której chce wrócić. Podczas pobytów na przepustkach w domu matki wnioskodawcą opiekuje się M. D., która ukończyła szkołę medyczną i jest zawodowym opiekunem. Spędza z nim cztery godziny dziennie, w razie potrzeby jest dostępna przez telefon. Wnioskodawca chodzi z opiekunką na spacer, pomaga jej robić zakupy. Opiekunka nie zawarła z wnioskodawcą umowy o opiekę. W związku z zachowaniem wnioskodawcy odbywały się w miejscu jego zamieszkania częste interwencje policyjne. Wnioskodawca, który nadal cierpi na chorobę psychiczną, obecnie znajduje się w okresie bez czynnych objawów psychotycznych. Wykazuje cechy uzależnienia od alkoholu. Mimo złagodzenia objawów choroby psychicznej nie jest w stanie funkcjonować samodzielnie, nie ma umiejętności samodzielnego realizowania swoich potrzeb życiowych i wymaga pomocy innych osób. Pomocy tej nie jest w stanie zapewnić mu matka licząca 80 lat, ani opiekunka z uwagi na ograniczony czas sprawowania opieki.

W tym stanie rzeczy w ocenie Sądu Rejonowego nie zachodziły podstawy z art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375 ze zm. - dalej jako u.o.z.p.) do zwolnienia wnioskodawcy z domu pomocy społecznej.

Zaskarżonym postanowieniem z dnia 15 maja 2015 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił apelację wnioskodawcy od postanowienia Sądu Rejonowego. Nie podzielając zarzutu naruszenia przez ten Sąd art. 48 u.o.z.p. wskazał, że decyzja w sprawie ustanowienia pełnomocnika z urzędu dla osoby, której dotyczy postępowanie określone w ustawie o ochronie zdrowia psychicznego pozostawiona jest swobodnej decyzji sądu i jest ograniczona do wypadków, kiedy udział fachowego pełnomocnika jest potrzebny w sprawie, a osoba taka nie jest zdolna do samodzielnego złożenia wniosku. Jednak sytuacja taka w sprawie nie zachodzi, skoro bowiem wnioskodawca złożył czytelny i odpowiednio umotywowany wniosek, to zachował także zdolność do złożenia wniosku o ustanowienie adwokata z urzędu. Wnioskodawca nie wykazał też, że brak pouczenia go o możliwości złożenia takiego wniosku miał wpływ na wynik postępowania.

Sąd Okręgowy uzupełnił zgodnie z wnioskami skarżącego postępowanie dowodowe przez przesłuchanie matki wnioskodawcy A. S., przeprowadzenie wywiadu środowiskowego w miejscu zamieszkania wnioskodawcy, zasięgnięcie opinii miejscowego organu policji odnośnie jego zachowania w czasie przebywania na przepustkach i przy uwzględnieniu tych dowodów podtrzymał ocenę Sądu pierwszej instancji, że jedynie dalszy pobyt wnioskodawcy w domu pomocy społecznej stanowi gwarancję zapewnienia mu stałej i profesjonalnej opieki. W razie powrotu do domu wnioskodawca nie będzie miał bowiem zapewnionej całodobowej opieki, jeżeli taka okazałaby się konieczna.

W skardze kasacyjnej wniesionej przez wnioskodawcę skarżący przytoczył obie ustawowe podstawy zarzucając zaskarżonemu postawieniu naruszenie:

1. art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c. w zw. z art. 386 § 2 k.p.c. i 13 § 2 k.p.c. przez nie stwierdzenie przez Sąd Okręgowy z urzędu nieważności postępowania przed Sądem Rejonowym i nie przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania mimo, że wnioskodawca pozbawiony był możliwości obrony swoich praw z uwagi na zaburzenia psychiczne uniemożliwiające mu samodzielną reprezentację, nie wyznaczenie mu adwokata

z urzędu i nie udzielił niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych, w tym pouczenia o prawie do złożenia wniosku o ustanowienie pełnomocnika,

2) art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 361 k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c. przez nie wskazanie w jego uzasadnieniu poczynionych ustaleń faktycznych na podstawie całości zgromadzonych dowodów i nie wyjaśnienie podstawy prawnej rozstrzygnięcia oraz nie odniesienie się do stanowiska Sądu Rejonowego w tym zakresie,

3) art. 41 ust. 1 w zw. z art. 39 ust. 1 w zw. z art. 38 u.o.z.p. przez ich niewłaściwe zastosowanie do dokonanych ustaleń, w których nie ujawniono, że nie zwolnienie wnioskodawcy z DPS zagraża jego życiu, a co za tym idzie wniosek należało uwzględnić, gdyż odpadły podstawy, które pozwalały na umieszczenie go w domu pomocy społecznej bez jego zgody.

Wnosił o uchylenie postanowienia Sądu Rejonowego i postanowienia Sądu Okręgowego, zniesienie postępowania przed Sądem Rejonowym i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, albo uchylenie postanowienia Sądu Okręgowego i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, ewentualnie uchylenie postanowień obu Sądów i uwzględnienie wniosku.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W obowiązującym systemie apelacji pełnej sąd drugiej instancji rozpatruje sprawę ponownie tj. w sposób w zasadzie nieograniczony bada ją jeszcze raz. Postępowanie apelacyjne ma charakter rozpoznawczy i stanowi dalszy ciąg postępowania przed sądem pierwszej instancji. Jego celem jest naprawienie błędów popełnionych przed sądem pierwszej instancji. W razie częściowej zmiany ustaleń faktycznych w postępowaniu apelacyjnym wymóg należytego uzasadnienia orzeczenia dotyczy zamieszczenia w nim wywodu przedstawiającego odmienną podstawę faktyczną rozstrzygnięcia i związaną z tym ocenę dowodów, na których została oparta. Niezmieniona w pozostałym zakresie podstawa faktyczna, w razie braku stosownych zarzutów ją kwestionujących, pozostaje poza kontrolą apelacyjną. Brak odniesienia się do tych ustaleń w motywach pisemnych wyroku sądu apelacyjnego nie uchybia wymogom art. 328 § 2 k.p.c. Wskazać trzeba przy tym, że zgodnie z obowiązującym od 27 października 2014 r. art. 387 § 2¹ k.p.c., jeżeli

sąd drugiej instancji nie zmienił ustaleń faktycznych sądu pierwszej instancji, a w apelacji nie zgłoszono zarzutów dotyczących tych ustaleń, uzasadnienie wyroku może zawierać jedynie wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa.

Wymóg wyjaśnienia podstawy prawnej rozstrzygnięcia w stopniu dostatecznym dla możliwości dokonania kontroli kasacyjnej został spełniony przez Sąd Okręgowy, który odniósł się w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia do motywów prawnych postanowienia Sądu Rejonowego oraz stanowiących jego podstawę przepisów art. 39 i 41 u.o.z.p.

Przepis art. 48 ust. 2 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego przewiduje możliwość ustanowienia przez sąd dla osoby, której dotyczy postępowanie określone w tej ustawie adwokata z urzędu, nawet bez jej wniosku. Przepis ten ma charakter gwarancyjny i służy zapewnieniu osobie objętej ochroną ustawy dostępu do sądu, a więc rzetelnego procesu umożliwiającego jej podejmowanie racjonalnych decyzji i efektywnych działań na rzecz obrony swoich praw. Możliwość ustanowienia adwokata z urzędu przekształca się w obowiązek w sytuacji, gdy osoba ta nie jest w stanie ze względu na stan zdrowia psychicznego bronić swoich praw w postępowaniu sądowym (zob. m. in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2002 r., II CKN 399/01 nie publ., z dnia 22 kwietnia 2010 r., V CSK 384/09 nie publ., z dnia 15 czerwca 2011 r., V CSK 390/10 - nie publ.)

W tym kontekście pojęcie zdolności do samodzielnego złożenia wniosku, jako przesłanki zwalniającej sąd od powinności ustanowienia adwokata z urzędu rozumieć należy szerzej, niż tylko samo sporządzenie i wniesienie pisma inicjującego postępowanie (w praktyce sądowej często autorstwa innej osoby, a jedynie podpisanego przez wnioskodawcę), lecz także obejmujące możliwość jego popierania przed sądem.

W okolicznościach przedmiotowej sprawy wnioskodawca nie uzyskał pomocy prawnej w postępowaniu przed Sądem Rejonowym, mimo ustalenia w oparciu o opinię biegłego, że nie jest w stanie kierować swoim postępowaniem i samodzielnie załatwiać swoich spraw, co stanowiło element merytorycznej

oceny jego wniosku. Ten stan rzeczy, przy jednoczesnym zaniechaniu pouczenia wnioskodawcy o możliwości złożenia wniosku o ustanowienie adwokata z urzędu lub ustanowienia adwokata z wyboru, zobowiązywał Sąd Rejonowy do zapewnienia mu pomocy prawnej, mimo samodzielnego złożenia wniosku w sprawie. Uchybienie przez Sąd Rejonowy temu obowiązkowi prowadzące do pozbawienia wnioskodawcy w całości możliwości obrony swoich praw stanowi podstawę nieważności postępowania objętą art. 379 pkt 5 k.p.c.

Zgodnie z art. 378 § 1 zd. 2 k.p.c. sąd drugiej instancji w granicach zaskarżenia bierze z urzędu pod uwagę nieważność postępowania przed sądem pierwszej instancji. Niewątpliwie trafnie zarzuca więc skarżący, że doszło do naruszenia tego przepisu przez Sąd Okręgowy, a w konsekwencji także do uchybienia art. 386 § 2 k.p.c. nakładającego na sąd apelacyjny w takim przypadku powinność uchylenia zaskarżonego postanowienia sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy temu sądowi do ponownego rozpoznania.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie i poprzedzające go postanowienie Sądu Rejonowego oraz zniósł postępowanie przed Sądem Rejonowym, przekazując temu Sądowi sprawę do ponownego rozpoznania.

Ubocznie jedynie, w związku podniesionymi w skardze kasacyjnej zarzutami naruszenia prawa materialnego wskazać trzeba, że z uwagi na ochronny charakter art. 41 ust. 1 u.o.z.p. można dopuścić zmianę orzeczenia o przyjęciu do domu pomocy społecznej bez istotnej zmiany okoliczności, jeżeli będzie za tym przemawiać dobro osoby, której postępowanie dotyczy. Nie jest też wykluczone wzięcie przez sąd ponownie pod rozważenie okoliczności, które stanowiły podstawę wniosku o orzeczenie o umieszczeniu danej osoby w ośrodku pomocy społecznej bez jej zgody. Istotnym elementem rozstrzygnięcia na podstawie art. 41 ust. 1 u.o.z.p. jest stan zdrowia psychicznego osoby, której dotyczy postępowanie, jednak nie wyczerpuje to podlegających ocenie sądu przesłanek jej przymusowego pobytu w domu pomocy społecznej. Przesłanki te określają łącznie przepisy art. 38 u.o.z.p. i art. 39 u.o.z.p., a więc potrzeba stałej opieki, jednakże wówczas jedynie gdy jej brak zagraża życiu tej

osoby (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 kwietnia 2011 r., IV CSK 483/10, nie publ.).

kc